



מאורות הדף היומי

עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"

י"ל ע"י ביהמ"ד למגידי שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ד קובלסקי שליט"א וע"י קרן ברכה ומוטי זיסר

גליון מס' 155

מסכת בבא בתרא נ"ג-נ"ט

בס"ד, א' סיון תשס"ב

השבוע בגליון

■ תפילה על קבר צדיק מתקבלת מכל מקום שממנו רואים את הקבר
■ מי קדם למי, הנטלה או נטילת הידים
■ רביעית של תורה, הפולמוס ועילותיו

■ חשיבות העליה לקברי צדיקים
■ התנצלותו של רבי יהונתן אייבשיץ

■ חצי שיעור אסור מן התורה, גם בשבת?
■ הכנת כוס תה בשבת כיצד
■ כיצד רכשו בעבר מקומות בבית הכנסת?
■ מקום בלי כסא...

דבר העורך

לפני מי אתה עומד

סח הגאון רבי ראובן קרלינשטיין שליט"א. יצא ולמד מאומות העולם, עד כמה יראים הם מאימתה של מלכות וטורחים לכבדה. קל וחומר, בן בנו של קל וחומר, שעליו לנהוג כך כלפי מלך מלכי המלכים הקב"ה."

עסקן נמרץ. מנהל מוסד גדול בארצות הברית, עמד בפני פריצת דרך משמעותית למוסד שבראשו עמד, ולמטרה זו הוא התכוון לגייס כספים בהיקף נרחב. אלא שפעולה זו הייתה כמובן, חדירה עמוקה לתודעת הקהל היהודי בארצות הברית, והעסקן החליט, כי בעולמו העמוס בחוויות רבות ומגוונות יש ליצור אירוע נדיר בתוככי המוסד, כך שהכל ישוחחו עליו ימים רבים ושמו של המוסד ינשא בפי כל.

אמר ועשה. לאחר הפעלת קשרים ענפים ושיחות ארוכות עם גורמים רבים, הצליח מנהל המוסד לקבל את אישורו של ראש אגף הטקסים בבית הלבן להגשת בקשה להזמנת נשיא ארצות הברית של אמריקה אל המוסד. **דרך ארוכה** ומורכבת נדרש המנכ"ל לעבור עד שהצליח להוכיח, כי המוסד וראשיו עומדים בכל הקריטריונים הנדרשים, כדי שהאדם החשוב ביותר בעולם יכבד אותם בנוכחותו. סוף סוף ניתן האישור העקרוני מטעם הוועדה הממונה על הנושא, והמנכ"ל נקלע לסבך נוסף של דרישות ובקשות שהונחו עליו מטעם וועדת האירועים שעל יד הבית הלבן, המופקדת על תקינות הטקסים והביקורים הנשיאותיים.

לאחר חודשים מספר הפך המוסד את פניו. ריח של סיד נקי הכה באפם של חברי הוועדה. מנורות נושנות ושבורות בחלקן, הושלכו היישר אל פח האשפה, ובמקומן נתלו נברשות נוצצות שהפיקו אור בזהב. השלט הגדול הנושא את שמו של המוסד נוקה וצוחצח כיהא וכיהא, ונדמה היה כי הכל הולך כשורה.

את עיקר מעייניהם מיקדו חברי הוועדה הנכבדים באולם המרכזי, אשר בו אמור יהיה הנשיא לשאת את דבריו. **"שבועיים** לפני האירוע המיוחל ייסגר האולם, ואיש לא יורשה להכנס אליו, התרה קצין הביטחון של הוועדה בפני המנהל, "גם אתה לא". המנכ"ל התון בראשו לכל הסעיפים ותתי הסעיפים שנערמו על שולחנו, ובהם הוראות קפדניות בכל הנוגע לביקור ולהודעות שייצאו לעיתונות לאחריו.

המשך בעמוד הבא

דף נהב/הוציא חצי גרוגרת לרשות הרבים

חצי שיעור אסור מן התורה, גם בשבת?

כידוע, מים שהורתחו על גבי האש בכחם לבשל מאכל או משקה צונן. לפיכך, אסור בשבת לערות מים רותחים מכלי ראשון [הכלי שבו הם בושלו] על מאכל שאינו מבושל, משום שהמים יבשלו את קליפתו של המאכל [ישולחן ערוך או"ח סי' ש"ח סעי' י.]. [ועיי' במ"ב שם ס"ק פ"ב שה"ה שאין לערות מים רותחים מכלי ראשון על מעט מים צוננים].

עשיית כוס תה בשבת כיצד: נושא זה הינו אקטואלי ביותר בכל שבת, כאשר אדם רוחץ כוס ובעוד נותרו עליה מספר טיפות מים צוננים הוא מבקש לשפות לתוכה מים מן המיחם שעל הפלטה. לדעת רוב הפוסקים אסור לעשות כן, שהרי בכך מתבשלים טיפות המים הצוננים שבכוס, לפיכך, יש לנער היטב את הכוס לפני שפיכת המים הרותחים, או לנגבה [עיי' שו"ת אג"מ או"ח ח"א סי' צ"ג ושו"ת "מנחת יצחק" ח"ט סי' ל.]. חלק ניכר מנידון זה מייחדים הפוסקים לשאלה, אם המבשל בשבת מספר טיפות מים עובר על איסור מן התורה או על איסור מדרבנן. נידון זה קשור באופן ישיר לדעת הרשב"ם בסוגייתנו, כלהלן.

לדעת רבי יוחנן (יומא ע"ד) **"חצי שיעור אסור מן התורה"**. היינו, אף שעיקר איסור התורה נאמר על השיעורים אשר ניתנו לנו כהלכה למשה מסיני, כגון, כזית, רביעית וכדומה, והאוכל או השותה פחות משיעור זה אינו לוקה, מכל מקום, גם האוכל או השותה כמות פחותה מן השיעור, עבר על איסור מן התורה.

לדעת ראשונים רבים (רש"י שבת ע"ד א"ה) **"וכי מותר לאפות פחות מכשיעור"**, בריטב"א שם ובהגהות אשרי, ועיי' "משנה למלך" הל' שבת פ' י"ח הל' א', כלל זה גם תקף לגבי מלאכות שבת. לפיכך, אדם המבשל מים בשבת בכמות הפחותה מן השיעור שנקבע לאיסור זה (עיי' רמב"ם הל' שבת פ"ט הל' א'), עובר על איסור תורה, אף שאינו לוקה על מעשה זה. אולם, יש המוכיחים מן הרשב"ם בסוגייתנו, כי לדעתו במלאכות שבת לא נאמר הכלל **"חצי שיעור אסור מן התורה"**.

סוגייתנו עוסקת באדם שעבר על מלאכת הוצאה בשבת, באלו מקרים הוא חייב. בהקשר לכך מבאר הרשב"ם (ד"ה "במסכת שבת תנן"), כי אדם שהוציא בשבת חצי גרוגרת, שהוא חצי מן השיעור שנקבע למלאכת הוצאה, אינו עובר על איסור, שכן, שיעורי מלאכות שבת נקבעו על פי **חשיבותם**, מאחר שבשבת אסרה תורה **"מלאכת מחשבת"**, היינו, מלאכה חשובה. לפיכך, אדם שעשה פעולה זו בחצי שיעור, כלל לא עבר על איסור, שכן, אין פעולתו נחשבת כמלאכה. [מהראוי לציין שכך עולה מדברי הרשב"ם שגם זה כלול במלאכת מחשבת-מלאכה חשובה. אולם עיי' ברש"י חגיגה י"ב מה שפירש ב"מלאכת מחשבת"].

מדברי הרשב"ם הוכיחו הפוסקים, כי לדעתו **"חצי שיעור אסור מן התורה"** לא נאמר לגבי מלאכות שבת. שכן, השיעורים של איסורי השבת אינם ככל השיעורים שניתנו בהלכה למשה מסיני, אלא קבעום משום שבשיעור פחות מכך אין עשיית הפעולה נחשבת כמלאכת מחשבת, היינו: הפעולה אינה חשובה. מעתה, אם חז"ל קבעו, שהעברת גרוגרת שלמה בלבד מרשות לרשות היא הנחשבת כפעולת העברה, אין לומר כי המעבר חצי גרוגרת ביצע **חצי** איסור, שהרי למעשה בכך נאמר שהוא

לעילוי נשמת

הר"ר **דב קליין** ז"ל
ב"ר חיים ז"ל
נלב"ע א' סיון תשנ"ח
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצח ע"י ידידיו
הר"ר **ראובן קליין**
ומשפחתו שחייו - שוהם

לעילוי נשמת

הר"ר **צבי ויהודית רוט** הי"ד
וכל בני המשפחה הי"ד
נלקחו ע"י הנאצים ימ"ש
בערב חג השבועות תש"ד
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצח ע"י ידידיו הר"ר
יעקב ומרים אשל - רמת גן

לעילוי נשמת

מרת **חנה פייגא גרוס** ע"ה
בת הר"ר יקותיאל יהודה גוימן זצ"ל
נלב"ע כ"ט אייר תשנ"ח
ומרת **יוטא ביילא לוינגר** ע"ה
בת הר"ר צבי פרידמן זצ"ל נלב"ע כ"ט אייר תש"ן
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצחו ע"י ר' שלום גרוס הי"ו ורעייתו מרת
פנינה פרל תחי' לבית לוינגר - פ"ת

המשנ' מעמוד קודם

ביצע חצי פעולה, ומובן לכל שאין מושג של "חצי פעולה". אמנם, מדרבנן אסור לאדם לעשות פעולות איסור גם בחצי שיעור (עיי' שבת שס). נמצאנו למדים, כי לדעת הרשב"ם, אדם ששפך מים רותחים לכוס אשר מצויות בה טיפות מים צוננים, עבר על איסור מדרבנן ולא על איסור מדאורייתא, שהרי אין בטיפות הללו שיעור הדרוש לעבור על איסור מבשל בשבת (עיי' שו"ת "דברי יציב" או"ח סי' קנ"ו, שו"ת "שבט הלוי" ח"ז סי' קל"ו).

דף נז/א והרי אכילת פירות דבנכסי חבירו קנה בנכסי הגר לא קנה
כיצד רכשו בעבר מקומות בבית הכנסת?

בגליונות קודמים עסקנו מספר פעמים בענייני "חזקה" למיניה. מן הראוי להבהיר, כי "חזקה" היא מלשון "אחיזה" בנכס. עיתים, "חזקה" משמשת כהוכחה לבעלות על נכס, וכגון, החזקת קרקע במשך שלש שנים מהווה הוכחה לרכישתה, ועיתים משמשת "חזקה" כמעשה קניין של הנכס, כמבואר במשנה (ב"ב מב/א): "נעל, גדר ופרץ כל שהוא, הרי זו חזקה". לפיכך, אם אדם גידר נכס מסויים ברשות המוכר, מראה הוא בכך שמעתה הוא הבעלים על נכס זה, ובהצבת הגדר הוא רוכש אותו. לדעת אחדים מן הראשונים, קניין זה הוא מן התורה (רא"ש ב"ק פ"א סי' י"ד ועוד), אך יש הסוברים שהוא מתקנת חכמים, שהסמיכוהו על הפסוקים ("חינוך" מצוה של"ו). במאמר זה נעסוק במחלוקת איתנים של רבותינו הראשונים, אשר נחלקו איזו פעולה נחשבת כ"חזקה" אשר ניתן לרכוש קרקע על ידה.

גמרתנו אומרת: "והרי אכילת פירות דבנכסי חבירו קנה". לכאורה, משמע מכאן, כי ניתן לרכוש קרקע על ידי לקיטת פירותיה. ואכן, כך פוסק הרמב"ם: (הל' מכירה פ"א הל' ט"ז): "המוכר שדה לחבירו ונכנס בה הלוקח וזרעה או נרה, או שאסף פירות האילן או זמרו וכל כיוצא בדברים אלו הרי זה קנה, שהרי החזיק". ... "וכיוצא בזה משאר התשמיש" (שם הל' ט"ו). יוצא, איפוא, כי לדעתו, גם השימוש בקרקע על ידי איסוף הפירות הגדלים בה נחשב לאחיזה בקרקע, וממילא גם ניתן לרכוש אותה מידי בעליה על ידי מעשה זה.

אולם, הרשב"ם בסוגייתנו (ד"ה "והרי אכילת פירות"), והראב"ד (שם), וראשונים נוספים חולקים על כך וסוברים, כי אין די במעשה שימוש בקרקע בלבד כדי לרכוש. שכן, הלוקט פירות לא היטיב במאומה עם הקרקע בלקיטת פירותיה, כי אם לעצמו היטיב. לעומת זאת, אדם הגודר או הנועל את הקרקע, משמרה במעשהו, ולכן מעשה מעין זה נחשב כמעשה שיש בו "הוראת בעלות", שעל ידו ניתן לרכוש את הקרקע. [לפיכך, הם מפרשים, כי סוגייתנו באומרה: **והרי אכילת פירות דבנכסי חבירו קנה**, מתכוונת לומר, שהשימוש בקרקע מהווה הוכחה לרכישתה, אך לא מעשה קניין].

מחלוקת ראשונים זו, גם מובילה לנידון מעניין, אודות מכירת מקומות ישיבה בבית כנסת. בימינו, אנשים משלמים ממון עבור זכות ישיבה על מקום בבית הכנסת למשך שנה, ובכל שנה הם מחדשים את הרכישה. אך בעבר, נהגו למכור את מקום הישיבה, כולל הקרקע, **לכל ימי חייו של המתפלל**. בשורות הבאות נדון אם ניתן לעשות קניין זה על ידי "חזקה".

כאשר נתבונן קמעא כיצד נקנה מקום הישיבה בבית כנסת נבחין, כי לדעת הרמב"ם, על המבקש לרכוש מקום, לשבת במקום זה ובכך לרכוש אותו. שהרי, לדעתו ניתן לרכוש קרקע על ידי השימוש בה. אולם, לדעת הרשב"ם שאין לרכוש קרקע על ידי השימוש בה בלבד, לכאורה, המנסה לרכוש מקום בבית כנסת על ידי ישיבה בו, לא עשה ולא כלום. ואכן, רבי יעקב מליסא, בעל "נתיבות המשפט" (ח"ו"מ סי' קצ"ב סעי' ו') פסק, כי היושב במקום מסויים בבית כנסת לא רכש את הקרקע, כי אם את **זכות השימוש בה בלבד** [להבדיל מן המציע מצעות, המוכר לעיל נ/א, אשר עשה מעשה בקרקע].

אולם, יש החולקים על כך (עיי' ט"ז שם סי' ז' בשם שו"ת "משאת בנימין", ובשו"ת "בית יצחק" או"ח סי' כ"ג סעי' א'), ולדעתם, גם הרשב"ם סובר, כי ניתן לרכוש את קרקע מקום הישיבה על ידי ישיבה במקום זה, משום שיש לחלק בין לקיטת פירות בשדה, אשר אינה נחשבת ל"חזקה" - אחיזה בקרקע, לבין ישיבה במקום מסויים בבית כנסת. שכן, היושב על מקומו בבית הכנסת, **נהנה בגופו** מן הקרקע אשר עליה מוצב כסאו, והנאה זו יש בה "הוראת בעלות" מספקת שניתן על ידה לרכוש את הקרקע. לעומת זאת, המלקט פירות בשדה אינו נהנה בגופו מן הקרקע, כי אם מן הפירות שנלקטו ממנה, ואין מעשהו נחשב כהוראת בעלות מספקת. (וכ"כ הרשב"ם לעיל נ/ב גבי מציע מצעות, ועיי' ריטב"א בקידושין כו, ועיי' שו"ת חת"ס או"ח סי' כ"ט ובליקוטי הערות שם שהאריכו בכך).

מקום בלי כסא... יש לציין, כי האמור לעיל מתייחס לקניין קרקע בלבד. אולם, מטלטלין אינם נקנים בחזקה של שימוש בהם כי אם בהגבהה, במשיכה וכדומה (שו"ת מהר"ם אלשיך סי' י'). לפי זה העיר אחד ממחברי זמנינו ("תורת הקניינים" פ"ז ביאורים), שאף על פי שקרקע בית הכנסת נקנית למתפללים, מכל מקום, השולחנות והספסלים שהם מטלטלין ואינם מחוברים לקרקע, אינם נקנים במעשה הישיבה בלבד. לפיכך, אם יזיוו את הספסלים והשולחנות למקום אחר בבית הכנסת, ישאר המתפלל - קונה המקום, עם מקום בקרקע בית הכנסת בלבד ... [בבית מדרשו העירו, כי יכול לקנות את המטלטלין בקניין אגב].

בעת סיוורם באולם הכינוסים, הבהירו חברי הוועדה למנכ"ל, כי עליו לעטר את האולם ביליונות. "אין הדבר ראוי, שנשיא המעצמה הגדולה בעולם ינאם בחדר אשר חלונותיו אינם מכוסים. עליך לשת בהקדם לחנות פלומה, המתמחה בייצור מידי של וילונות יוקרתיים, ולרכוש שם וילונות ראויים לשמם.

עוד באותו היום הוזיל המנכ"ל דולרים כמים עבור רכישת וילונות מפוארים, מן הסוג שניתן לראות בארמונות האצולה באירופה. בד עבה, בצבע ארגמן כהה, השתלשל בכבדות מתקרת אולם האירועים. פס זהב טהור חצה את הוילון לכל רחבו והעניק לו מימד מלכותי, רעמי וסמכותי, כאומר, לידי יעמוד האדם שיכול לצאת למחוק את כדור הארץ על יושביו ברגע אחד. בתחתית הוילון התנופפו להם פעמוני ענק בגוני דגל ארצות הברית. בעודו פולט אנחת רווחה הזמין המנכ"ל בסיפק את חברי הוועדה לסיר מסכן ואחרון, שלאחריו, כך קיווה בכל מאו, יוענק לו האישור הסופי לביקור.

חברי הוועדה, שהופיעו הפעם בלוויית יועציהם לענייני תרבות, אופנה, יחסי ציבור, הקול היחודי ועוד, התמקדו בכל פרט ופרט טקס כניסתם לאולם האירועים, החל מן המיקום המדויק שבו תחנה מכונת השרד של הנשיא וכלה בעמק חריטת האותיות על המטנה המוכספת הדווענק לאיש הגדול רוב החשיבות.

בביתו רב פתח המנכ"ל בתנופה את דלת אולם האירועים, כשבליבו הוא מצפה לתשואות רמות מאת חברי הוועדה על טעמו האגני והמשוּבב בבחירת הוילון. להפתעתו המרה החמיץ יו"ר הוועדה את פניו והורה לו באופן חד משמעי, "חסר את הוילונות הללו! האם אמרת לבעל החנות, שהוילונות מיועדים לעטר את חלונותיו של חדר, שנשיא ארצות הברית של אמריקה יבקר בו?" המנכ"ל, שכבר ספג מחברי הוועדה ביקורות, הערות, הוראות ופקודות אין ספור, לא ידע את נפשו. "לא אמרתם לי להגיד לו את זה", הפטיר בקול נכאים. "אז תגיד לו את זה", סיים יו"ר הוועדה.

נכנע ומושפל שב המנכ"ל אל בעל החנות, שהופתע לראותו שנית, התיישב בלאות על כסא ופנה אל בעל החנות: "אני זקוק לוילונות עבור חדר שבו יבקר נשיא ארה"ב. יש משואה מפיאור יותר מהוילונות שרכשתי אצלך?" שאל בייאוש בעודו סוקר בעיניו את תצוגת הוילונות היוקרתיים שהוצגה לראווה בשטח בית המסחר. במוחו כבר עלו מחשבות קדורות אודות הסכומים אגדיים שיאלץ להפריש לצורך רכישתם, כאשר צחוקו של בעל החנות נשמע מתגלגל בין הוילונות. "ידידי. וילון שכזה ערכו מגיע לעשרות משווי של הוילון היוקרתי שאתה רכשת! הנה, זה הבד הדרוש לך לתפירת וילון לחדר שבו ינאם נשיא ארצות הברית של אמריקה", הצביע בעל החנות לעבר אחד הוילונות.

בעיניים פערות לרווחה התבונן המנכ"ל בבד משובח בעל צבע אפרפר בהיר, אשר רקעו החלק מעוטרים זעק פשטות והעדר פאר. **"אתה צריך להבין"**, הסביר בעל החנות ברצינות תהומית. "כשהנשיא נואם, כל העיניים צריכות להיות מופנות אליו בלבד. אם מאן דהוא יפנה את ראשו למקום אחר, אזי כל יועצי הנשיא, כותבי הטקסטים, מכיני הביקור ופמלייתו הכבודה ייראו זאת כשכלול מחפיר. לשם כך, מקפידים יועצי הנשיא, כי באולם הנאומים יתלו וילונות פשוטים בלבד, אשר אינם עשויים למשוך את תשומת לבו של אדם כל שהוא מקרב המאזינים."

בימים אלו, מסיים הרח"ג ר' ראובן קרלינסטיין שליט"א, כאשר גדולי ישראל חוזרים ומדגישים את הצורך להרבות בתורה ובתפילה, עלינו לשים לב לכך שאם על כבודו של בשר דם מקפידים לשמור באופן מדויק כל כך, קל וחומר שאנו שיש לנו את ההזדמנות לשבת בכל יום בפלטרין של מלך וללמוד בתורת ה', ודאי שעלינו לצלל זכות זו, להתמקד בדבר גדול זה ולא להסיח דעתנו ממנו.

בברכת התורה העורך

דף נח/א אשכחיה לאליעזר עבד אברהם דקאי

פנינים

דף נד/ב אמר שמואל דינא דמלכותא דינא

בול בלי מכתב

הגאון רבי עקיבא איגר זצ"ל, רבה של פוזנא, דאג לתושבי עירו כאב רחום, ומידי יום ביומו ביקר את החולים ודאג לרפואתם. פעם אחת פוצה מגיפה בפוזנא, וכמוכר, שבראש המתעסקים במיגורה עמד רבה הנערץ של העיר. שמען פעילותו הברוכה הגיע לחצר המלוכה ועורר את התפעלותו של הקיסר, שיצא מגידורו ושיגר מכתב תודה לרבי עקיבא איגר. לימים, נזקק אחד מן השרים לעבור דרך העיר פוזנא, והקיסר ביקשו להכנס אל רבה של העיר ולעמוד על טיבו.

בהכנסו לחדרו של רבי עקיבא איגר, הבחין השר בקופסה קטנה המונחת בקצה השולחן ובתוכה בולים קרועים! "מה זאת?" שאל תמה השר ושאל את מארחו. ענהו רבי עקיבא איגר: הלא התשלום עבור משלוח מכתבים על ידי הדואר המלכותי הוא חלק מהכנסות המדינה. והנה, מספר פעמים נאלצתי לשלוח מכתבים בדי שלחים פרטיים, וכדי שלא להזיק את אוצר המלוכה אני קורע בול אחד כנגד כל משלוח פרטי. ("אמונת התורה"). תשובתו זו של רעק"א הדהימה את הקיסר ואת שרי המלוכה וגרמה קידוש שם שמים גדול. [יש להעיר כי בימינו דמי הבול מהווים תשלום עבור הטיפול במשלוח, ואילו דמי הבול בזמנו של הגרע"א זצ"ל היו כמין "מס מכתבים", בדומה למיס קניה, למסי בוא וכדומה].

דף נח/ב סולם המצרי אין לו חזקה ולצור יש לו חזקה

סולם צורי וקוני...

על משנתנו האומרת "סולם המצרי אין לו חזקה, ולצורי - יש לו חזקה", אמר בעל "תולדות יעקב יוסף" [פי' שופטים] זצ"ל, כי רמז נאה רמזו לנו כאן רבותני: שני סולמות יש לו לאדם בחייו - "סולם מצרי" ו"סולם צורי". סולם "מצרי" בו עולים לתועבות מצרים, לתאוות ולצרי העולם הזה, כפי שמוכיח שמו של סולם זה - "מצרי" הוא "יצרם" בהיפוך אותיות. ההולך בדרך זו אין לו "חזקה" על דרכו, ויכול הוא לשוב בתשובה שלמה. ברם, העולה בסולם "צורי", היינו בדרך העולה בית אל-בסולמו של הקב"ה צור ישראל, יש לו חזקה, כמו שלמדנו (יומא לח/ב) "כיוון שעברו רוב שנותיו של אדם ולא חטא, שוב אינו חוטא".

דף נח/א חצובא מפסיק בכסי הגר

צמח מוגן או צמח מגן

החצב הוא צמח נאה שייחודיותו בשורשיו העמוקים, אשר תמיד חודרים כלפי מטה, לעומק האדמה ולא לצדדיה. לכן, מבאר בסוגייתנו, חשתמש בו יהושע בן נון כדי לתחום את גבולות הקרקע בין שבת לשבת. מדוע נקרא שמו חצב? מבאר בעל ה"בן יהודי", כי שמו נאה לו. שהרי, אם נחלק את המילה "חצובא" כפי שהיא נקראת בארמית, נקבל שתי מילים משמעותם חצובה, היינו, חצו בה את החלקות והתחומים...

דף נח/ב שלחן של תלמיד חכם

השלישים המרכיבים את חיינו של האדם

בסוגייתנו למדנו על לבשו של תלמיד חכם ועל שולחנו. בהקשר לכך מציית גמרתנו, כי על שולחנו של תלמיד חכם להיות: "שני שלישי גדיל [מפה קלועה] ושליש גלאי [גלוי ללא מפה]. מפרשים רבים האריכו לבאר מאמרו זה ומדבריהם עולה, כי כוונת הגמרא היא לאופן הראוי של לימוד התורה, כלחלן. שניו במסכת קידושין (ל/א), שראוי לו לאדם לחלק את יומו לשלשה חלקים. בשליש אחד ילמד מקרא, בשני משה ובשליש תלמוד. מעתה, אומרת גמרתנו "שני שלישי גדיל", היינו: שני שלישים מלימודו, שהם המקרא והמשנה, קשורים הם וקלועים זה בזה כגדיל. ואילו "שליש גלאי" היינו, השליש השלישי, שהוא התלמוד, מפרש ומגלה את כוונת שני

מקדמת דנא נהגו ישראל עם קדושים לילך ולהתפלל על קברי צדיקים. אין אנו זקוקים להרחיב במעלת התפילה על קברי הצדיקים, אך נציין את גירסת הב"ח וה"עין יעקב" במסכת סוטה (ד/א) שקברו של משה רבינו ע"ה טמון ונעלם, מפני שגלוי וידוע לפני המקום, שאם היו בני ישראל באים ומתחננים על קברו הוא היה עומד בתפילה ומבטל את גזירת הגלות.

גמרתנו מספרת, שר' בנאה היה עוסק בציון מקום הקברות, כדי שלא יכשלו בטומאת מת. בתוך כך, הגיע ר' בנאה למערת המכפלה ומצא בפתחה את אליעזר עבד אברהם, אשר הוא משבעת הצדיקים שלא מתו (רש"י ב"ד"ה "אשכחיה" בשם מסכת דרך ארץ זוטא סוף פ"א), ותפקידו היה למנוע כניסת בני אדם שאינם ראויים למערה (לפי אחד במהרש"א בחי' אגדות). הרשב"ם בסוגייתנו (ד"ה "רבי בנאה") אף מציין, כי ר' בנאה "אדם גדול וחשוב היה, לפיכך ניתן לו רשות ליכנס בקברי צדיקים, אבל אחר - לא". לאור דברים אלו כתב המהרש"ם ("דעת תורה" א"ח ס"י תקפ"א סעי' ד'), כי לאנשים רמי מעלה בלבד, המבינים בסוד קדושים, ראוי להשתטח על קברות צדיקים, אך אחרים יש להם להמנע מכך.

מדבריו נראה לכאורה, כי אנשים אשר אינם מייחסים לעצמם נקיות מכל חטא ועוון כל שהוא, צריכים למנוע עצמם מעליה לקברי צדיקים, אולם, הגאון בעל ה"מנחת אליעזר" (שם), מאריך להוכיח ממקומות רבים, כי אדרבה, מצווה גדולה להתפלל על קברי הצדיקים, וכל האמור לעיל אינו מתייחס אלא לביקור בקבר צדיק שלא לצורך תפילה, כר' בנאה שביקש להכנס למערות הצדיקים כדי לציין את מקומם. אך המבקש להתפלל על קברו של צדיק אינו צריך לחשוש לכך. ואכן, ה"שערי תשובה" ("שולחן ערוך" א"ח ס"י תקס"ח ס"ק כ') כתב, "שאף אם יושב בארץ ישראל ונפשו אותה להשתטח על קברי הצדיקים בח"ל, או יושב בירושלים ורוצה ללכת על קברי הצדיקים שבא"י, שרי לילך אדעתא לחזור", משום שהדבר נחשב למצווה. אמנם בעל ה"מנחת אליעזר" מציין את הנאמר בכתבי האריז"ל כי מי שאינו טהור עלול להזקק בגשתו אל קברי הצדיקים (עיי' "מגן אברהם" א"ח ס"י תקנ"ט ס"ק ט"ז).

התנצלותו של רבי יהונתן אייבשיץ: מעניין לצטט את דבריו של הגאון רבי יהונתן אייבשיץ זצ"ל במכתבו לבני קהילת מיץ שבחרו בו לשמש כאב"ד בקהילתם. במכתב זה הוא מתנצל על דחיית זמן בואו לקהילתם וכותב: "ויש עלי חובת גברא לילך למדינת מעהרין קצה ארץ שלעזיא להשתטח על קברות אבותי בעיר אייבשיץ, והם יבקשו עלי רחמים" (הובא בשו"ת "קול מבשר" ח"ב ס"י ז').

תפילה על קבר צדיק מתקבלת מכל מקום שממנו רואים את הקבר: לסיום, נציין את המובא בספר "הילולא דצדיקא" (הובא ב"מקור החסד" להרב ראובן מרגליות על ספר החסידים אות ת"ט), כי התפילה על קברו של צדיק אינה צריכה להאמר על קברו ממש, אלא די לעמוד במקום אשר משם ניתן לראות את הקבר. כהוכחה לכך הוא מביא את דברי סוגייתנו, המספרת על אביי, שביקש ליד קברו של רב טובי בר מתנה, כי ירפה את אחיזתו מזקנו של נכרי שחיטט בקברו. מאחר שאביי כהן היה, הרי שלא עמד בד' אמותיו של קברו של רב טובי בר מתנה, ובכל זאת הועילה בקשתו.

דף נח/ב כתיב אפיתחא דקפוטקיא אנפק אנבג אנטל

מי קדם למי, הנטלה או נטילת הידים

בגמרתנו מובאים שמות אחדים למידת נפח של "רביעית", והם: "אנפק", "אנבג" ו"אנטל". גמרא זו מהווה מקור למחלוקת הראשונים אודות ביאור המילים "נטילת ידים", אשר מרוב השימוש בביטוי זה, כמעט שאין שמים לב למשמעותו. במחזור ויטרי (ס' ס"ז) מביא בשם רבינו "תנוח נפשו בצרור החיים" [והוא רש"י], שמכיון שהשיעור המזערי לכמות המים הנדרשת לנטילת ידים הוא רביעית, ובתקופת חז"ל הכלי שתאם שיעור זה היה נקרא "אנטל", כמבואר בסוגייתנו, נקראה מצוות שטיפת הידים בשם "נטילת ידים". (ראה גם ברבינו גרשום כאן).

לדעת ראשונים אחרים, שטיפת הידים נקראה בשם "נטילת ידים", עקב הצורך להגביה את הידים לאחר שטיפתם, וכלשון הפסוק (ישעיה סג/ט) "וינטלם וינשאם". כך נאמר בשם רב האי גאון (המובא בספר הפרדס לרש"י ובשבילי הלקט קל"ו, ועוד), ואף המאירי (בספרו בית יד על הל' נט"י) מעדיף פירוש זה, ולא עוד אלא, שלדעתו הכמות "אנטל" והכלי "נטלא" (המוזכר בחולין קזא ומבוא ברש"ם כאן) נקראו כך על שם שנטילים ידים בהם, ולא להיפך!

דף נח/ב אנטל זהו רביעית של תורה

רביעית של תורה, הפולמוס ועילותיו

שיעור "רביעית של תורה" המוזכר בגמרתנו, הוא רביעית הלוג. בתרגומו לשיעור זמננו נחלקו הדעות. יש הסוברים, כי שיעור רביעית הוא 86 גרם, ויש שהגדילו את הכמות, ולדעתם שיעור רביעית הוא 150 גרם. בשורות הבאות נשתדל לעמוד בקצרה על המקורות לדעות אלו.

במסכת פסחים (קט/א) אומר רב חסדא "רביעית של תורה אצבעים על אצבעים, ברום אצבעים וחצי אצבע וחומש אצבע". לדעת ראשונים רבים, שיעור זה של אצבעים על אצבעים וכו' הוא נפח של ביצה ומחצה, וכך כותב רבינו ירוחם ("תולדות אדם" נתיב ה' ח"ד דף מ"ג טור א') לגבי מצוות ארבעה כוסות: "ארבעה כוסות הללו צריך שיהיה בהן כדי רביעית הלוג, פירוש שהוא ביצה ומחצה כך פשוט בפסחים". גם ה"שולחן ערוך" המשך בעמוד הבא

המשך מעמוד קודם

השלישים הקודמים.
בעל תולדות יעקב יוסף זצ"ל אף הוסיף ובאר, כי הספרים הקדושים מייצגים לאדם הטרוד בחבלי פרנסתו, כי ראוי לחלק את זמנו לשלושה חלקים. שמונה שעות ללימוד התורה, שמונה שעות לפרנסתו ושמונה שעות לצרכיו האישיים. וסימך "א-ז תשכ"ל" "א-ז תצליח" (והושע אה) ו"ישנתי א-ז" (איוב ג/ג) שהרי א-ז בגימטריה שמונה!

ממילא, כאשר האדם הוא תלמיד חכם המכלכל את מעשיו במחשבה תחילה, הרי גם שני השלישים החולקי שבחייו, לשם תועלתו ורוחניותו הם. על כן, מטבע הדברים קלועים ומקושרים הם יחדיו כגדיל עם החלק השלישי שהוא ה"גאלי", כלומר, החלק המגלה עליהם, מהי מיתרם האמיתית ומדוע הם נעשים (תולדות יעקב יוסף פ' בהר).

מעניין גם להוסיף את דבריו של בעל ה"בן יהודי" בסוגייתנו הכותב, כי ניתן לבאר כי התורה שבכתב והתורה שבעל פה בתורתו של התלמיד חכם קשורים הם זה בזה כגדיל, והשליש השלישי, שהוא המוסר והדך ארץ של התלמיד חכם הוא כגאלי, המגלה מהי מות תורתו והתמדתו של התלמיד חכם.

דף נח/א ההוא אמגושא

מה מסמל הזקן?

בגמרתנו מסופר על מכשף שגם היה שודד ובתוקף מקצועו נהג להפשיט מותם מתכריכיהם. פעם אחת, הגיע הגנב לקברו של רב טובי בר מתה, ובעודו חופר בעפר הקבר הושיט הנפטר הקדוש את ידו ולפת בחזקה בוקנו של הגנב המבועת, שרוקק למקום עד שאביו בקש מהנפטר לשחררו לנפשו.

רבי יוסף חיים זצ"ל, בעל ה"בן יהודי" מבאר כי הנפטר תפסו בוקנו דווקא, משום שהזקן המופיע עם גדילתו של האדם, הוא סמל לבגרות וגדלות. לפיכך, תפסו הנפטר בוקנו, לאמר, אתה, שמכשף וגנב הנך ועושה מעשה שטות, נותרת כסיל חסר דעת, מה לך זקן המסמל את הגדלות והבגרות...

הנידונים ההלכתיים המובאים בעלון, נועדו לעורר את לב המעיין, ואין לסמוך עליהם כפסק הלכה

עונג שבת

"איש איש כי תשטה אשתו" (ה/יא)

- איש עסקים שלקה באירוע מוחי
- הגדרתו הפסיכולוגית של החרש
- כ"ה תברכו את בני ישראל" (ו/כג)
- מדוע הכהנים נושאים את כפיהם בחזרת הש"ץ בלבד?
- מדוע ישנם מקומות שהכהנים עולים לדוכן ברגלים בלבד?
- "וישמר" (ו/כד)
- המזיק על ידי עין הרע חייב לשלם?
- "ישא ה' פניו אליך" (ו/כז)
- האם מברכים ברכת "בורא נפשות" אחר שתיית כוס קפה?
- על נושאים אלו ועוד רבים אחרים תוכל לקרוא בספרי "מאורות הדף היומי" - ג' חלקים עם מפתחות לפרשת השבוע ניתן להשיג בחנויות הספרים להזמנות חייג:

03-61-60-657

כתובת המערכת

רחוב חתם סופר 3 בני ברק ת.ד. 471
טל. 03-5780243 פקס. 03-6160657
מחלקת מנויים
המעוניינים להצטרף למנויי "מאורות הדף היומי" בעברית או באנגלית בדואר: נא לפנות לטל. 03-616-06-57
בדואר אלקטרוני: נא לפנות dafyomi@hadaf-hayomi.com
בפקס: נא לפנות לפקס 03-574-82-72

המשך מעמוד קודם

(או"ח סי' תפ"ו) בפוסקו הלכה זו משתמש במידת הביצים.

הרמב"ם מזכיר גם הוא שיעור זה של ביצה ומחצה ולאחר מכן הוא הציע אפשרות מדידה פשוטה וקלה לשיעור רביעית וכתב (בפירושו למסכת עדויות), כי שיעורו שווה למשקל 27 "דרהם" שהיה מטבע כסף מקובל בארצות ערב, בערך משנת ד' ת"ס עד עשרות השנים האחרונות. הגאון רבי חיים נאה זצ"ל שקל את ה"דרהם" בן זמנו, בירושלים תחת שלטון התורכים, ומצאו שוקל 3.2 גרם. נמצא, איפוא, ששיעור רביעית הוא 86.4 גרם כמשקל 27 "דרהם, וסימן נתן לדבר: "כוס" בגימטריה 86. [1] ואכן, במשך שנים רבות נחשב שיעור "רביעית" כנפח של ביצה ומחצה, עד אשר רבה של פראג, הגאון רבי יחזקאל לנדא זצ"ל, מדד ומצא לפני כמאתיים שנה, כי שיעור "רביעית" לפי חישוב הגמרא המבוסס על מידות האצבעות כמפורט במסכת פסחים, הינו כנפח של שלש ביצים, היינו פי שניים מן השיעור הנקוב בראשונים שהוא ביצה וחצי הביצה. משום כך, הוא הגיע למסקנה בספרו צל"ח (פסחים קט), כי יתכן שבמהלך הדורות פחת והלך גודלן של הביצים, ומעתה עלינו להחמיר ולשער את מידת ה"רביעית" על פי המדידה שנקבה בגמרא, היינו, לפי אצבעות הידים, אשר לפיה שיעור רביעית הוא 150 גרם. אף סימן נתנו לכך - "כוס הגון" בגימטריה 150. אולם, מדגיש הצ"ח כי אין בכוחו לבטל את מדידת הראשונים לפי ביצים, ולפיכך, שיעורו נועד לחומרא בלבד אך אין להלך אחריו לקולא, כגון בשיעורי יום הכיפורים והפרשת חלה.

פוסקים רבים דנו ארוכות בנושא זה (עיי' "חזון איש" קונטרס השיעורים או"ח סי' ל"ט, "שיעורין של תורה" להגר"י קנייבסקי זצ"ל, "שיעורי תורה" להגר"ח טאה זצ"ל) והמובא לעיל, הינו לקט קצרצר בלבד.

להלכה, פסק ה"משנה ברורה" (סי' רע"א סעי' י"ג בבאור הלכה ד"ה "ישל רביעית"), כי לעניין מצוות מדאורייתא יש להחמיר. וגם לעניין קידוש בליל שבת, שעיקרו מדאורייתא, אף שהברכה על כוס יין אינה מדאורייתא, נכון לכתחילה לחוש לדברי הצ"ח. אולם, לגבי קידוש ביום השבת וכן לגבי כוסות אחרים של ברכה יש לסמוך על מנהג העולם.

[1] לאחרונה עסקו מספר תלמידי חכמים בבדיקת הנושא, וגילו כי ה"דרהם" של זמן הרמב"ם שקל כ- 2.8 גרם, ולפיכך, 27 "דרהם" שוקלים 75.6 גרם בלבד. ממצאים אלו פורסמו במספר ספרים, ביניהם בספר "מידות ושיעורי תורה" (לרח"פ בניש) אשר קיבל את עודדו של הגרש"ז אויערבך זצ"ל לפרסום הדברים באומרו ששמעו מכבר, כי רבי חיים נאה הגדיל מעט את השיעור. אף לשעור זה ניתן סימן לזכרון: "היין" בגימטריה 75. ממצא זה אין בו כדי לשלול לחלוטין את השיעור 86 סמ"ק שהיו שנהגו בו מכבר מטעמים אחרים, ראה בספרו של הרב בניש הנ"ל.

לעילוי נשמת

הר"ר מאיר קסטנבוים ז"ל
ב"ר משה חיים ז"ל
נלב"ע ב' סיון תשנ"ג
ת.נ.צ.ב.ה.
הר"ר בנימין שפניר
ומשפ' שיחיו -ת"א

לעילוי נשמת

הר"ר יעקב אהרן קולמן ז"ל
ב"ר אברהם יצחק ז"ל
נלב"ע ג' סיון ת.נ.צ.ב.ה.
הונצח ע"י ידידיו
הר"ר דן קולמן
ומשפ' שיחיו -ב"ב

לעילוי נשמת

הר"ר אליהו יהושע שטרן ז"ל
ב"ר משה נבי"ע כ"ו אייר תשס"א ניו ג'רסי -י-ם
ת.נ.צ.ב.ה.
נטמן בהר המנוחות י-ם
הונצח ע"י ידידיו
משפ' סנדורביץ
אנטוורפן בלגיה

נספחות הפצה בחו"ל

אנגליה לונדון: הר"ר יחזקאל אברט 020-84551997
מנצ'סטר הר"ר שמואל קאהן 07976402928
בלגיה: הר"ר יעקב סנדורביץ 0475-263759
צרפת: הר"ר יהודה בוכינגר 333-88140301
ארה"ב ניו ג'רסי: משפ' פרי 201-871-5850
לוס אנג'לס: הר"ר שמואל לוינגר 818-5098880
מונטריאל: הר"ר שמואל צבי לקס 514-2744160
שווייץ הר"ר רפאל מוסבכר 014620030
בארצות הברית ניתן לקבל את הגליון "מאורות הדף היומי" בעברית או באנגלית מידי שבוע בדואר לפרטים בטל. 718-253-6218

לעילוי נשמת

הר"ר ראובן גומבו ז"ל
ב"ר צבי ז"ל
וזוג' מרת פראדל גיטל ע"ה
ב"ר שמואל ז"ל
ת.נ.צ.ב.ה.

הודעה חשובה

בתי כנסת ברחבי הארץ המעוניינים בשיעור הלכה בענין טהרת ישראל (לגברים) כששה שיעורים נא לפנות ל"מכון טהרת ישראל" 03-5782228

פרטים בקרוב

שבת מאורות הדף היומי

תקיים אי"ה בש"ק פרשת בלק, י"ב תמוז תשס"ב (22.06.02) בהשתתפות רבנים, אישי ציבור, לומדי ואוהדי הדף היומי את תפילות השבת יגיעים החזן העולמי יצחק מאיר הלפגוט בליווי מקהלת חזנים בניצוחו של ד"ר מרדכי סובול